

AKTUALNOST IN AKUTNOST LOCKOVE KONCEPCIJE LASTNINE**

Povzetek. John Locke utemeljuje zasebno lastnino kot glavni koncept svoje politične teorije. Zasebna lastnina je naravna in zato legitimira naravno politično oblast v primerjavi z božjo legitimnostjo fevdalne politične oblasti. Locke je velik zagovornik kapitalistične družbe nasproti fevdalne monarhije, ki je utemeljena na teološki ideologiji. Njegova kritika Filmerjeve ideje krščanske utemeljenosti monarhične oblasti je temelj njegovega koncepta zasebne lastnine, civilne družbe, države, zakona in sodišča. Glavni cilj vseh državnih in družbenih institucij je obramba zasebne lastnine kot najbolj naravne stvari.

Ključni pojmi: John Locke, Robert Filmer, zasebna lastnina, država, naravno stanje, civilna družba, kapitalizem

Uvod

Vprašanje lastnine je ključno za razumevanje moderne politične misli in kapitalizma. Transformacija ureditev, družbenih, političnih, naravnih, gre z roko v roki s transformacijo vladajočega sistema lastninjenja in lastnine. Lastninsko razmerje vsebuje ključna razmerja načina produkcije do te mere, da je Karl Marx glede na prevladujočo obliko lastnine poimenoval tudi ključne družbene formacije.

V 17. in 18. stoletju je podpora zasebni lastnini meščanskega razreda v nasprotju s fevdalno lastnino vzpostavila meščansko revolucionarno držo, napredno silo proti konservativni profevdalni, v 19. in 20. stoletju pa je odnos do zasebne lastnine v dnevni politiki določal razmerje med levico in desnico: levica je bila za nacionalizacijo zasebne lastnine, desnica pa za privatizacijo državne lastnine. Od zmage neoliberalizma v osemdesetih letih in propada Sovjetske zveze je privatizacija vladajoča predstava glavnih političnih sil. Kdor je privatizaciji državne lastnine nasprotoval, si je lahko iskal politični prostor samo na obrobju¹.

* Dr. Igor Lukšič, redni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Pregledni znanstveni članek.

¹ O klasičnih problemih lastnine zlasti v povezavi z možnostmi demokracije na temelju delavskega lastništva glej podrobneje v Kanjuo Mrčela (1999).

Danes se zastavljajo glede lastnine nova vprašanja: kdo je lastnik planeta Zemlja, kdo je lastnik genskega materiala živih bitij: rastlin, živali in ljudi, kdo je lastnik naravnih virov, kdo je lastnik preteklosti, sedanjosti in prihodnosti, tako da stara kapitalistična tema, komu gre koliko od sedanjega prihodka in ustvarjenega produkta, niti ne dobi potrebne pozornosti. Aktualizira se vprašanje, koliko gre staroselcem in koliko migrantom, koliko pripada beguncem, koliko delavcem, lastnikom, nosilcem znanja, učiteljem? Iz katerega naslova: naslova vložnega dela, lastnine, lastnine delovne sile, državljanstva, mesta bivanja, kraja rojstva, pripadnosti narodu, državi, rasi, veri, iz naslova človeškosti, človečnosti, živosti itd.? Zastavlja se vprašanje, čigava je voda.

Nedavni upor v Oregonu glede lastnine ozemlja² je politologa Justina McBrayerja napeljal k premisleku lastninskega vprašanja pri Johnu Locku. Cilj upornikov je bil zemljo vrniti krajanom, tako da bi ljudje lahko prišli do svojih virov. Ta zahteva pa izpostavlja zanj ključno vprašanje: "Zakaj pravičnost zahteva, da zemlja in viri pripadajo krajanom namesto skupnemu (*commons*)? Kaj dela lastnino zasebno?" (McBrayer, 2016)

"Finders-keepers rule" je po njegovi oceni tudi za Locka preveč ohlapno. McBrayer meni, kot trdi tudi prevladujoča interpretacija Lockove teorije o nastanku zasebne lastnine, da je treba k temu prišteti še delo, ki se med najdenjem-zadržanjem dogodi. Najpomembnejša je njegova sklepna ugotovitev, ki daje slutiti, da ne vidi rešitve v pravilih naravnega stanja, stanju vojne, ki ga napoveduje vladavina neoliberalizma/neokonservativizma, temveč v kakšni bolj civilizirani razlagi: "Potrebujemo teorijo zasebne lastnine, ki ima smisel, če želimo narediti kakšen napredek pri odgovoru na temeljna politična vprašanja o razdeljevanju bogastva, davkih in državnem nadzoru zemljišč. Treba je več kot pištola, da se naredi lastnino zasebno." (McBrayer, 2016)

*

Današnja stopnja družbenih in političnih nasprotij, razvoja političnih in družbenih form aktualizira vprašanje lastnine, lastninjenja in argumentacij, s katerimi so bili pospremljeni ti koncepti v vladajoče polje kapitalizma. V aktualnem političnem novoreku se govori o privatizaciji, ki edina lahko vpele racionalnost upravljanja vseh naravnih in družbenih virov, politični viri pa so tako ali tako namerno spregledani, ker motijo predstavo o naravnih zakonih, po katerih baje delujeta narava in družba.

² Država Oregon ima več kot polovico zemljišč v državni lasti še od pridružitve ZDA v letu 1846. Dve zagrizeni živinorejski družini sta v zadnjih dveh letih zanetili velik spor glede tega, ali je država upravičena lastnica neke Malheur National Wildlife Refuge, ali bi ta federalna lastnina v skladu z republikansko agendo "Wise use" morala preiti v roke lokalnih ljudi ali (najbolje) v zasebne roke (Feuerjan, 2016). Nasilno so okupirali federalno zemljišče. Intervenirala je policija. Spor se je tako zaostрил, da je policija januarja 2016 ustrelila enega od vodilnih, ko je ta, kot kažejo tudi posnetki policije, posegel po pištoli (Wolf idr., 2016).

Med raziskovalci del Johna Locka obstaja visoka stopnja soglasja o tem, da je njegova koncepcija lastnine iz druge razprave o oblasti zaznamovala prihodnost kapitalizma. Prav to njegovo delo je vplivalo na številne revolucije in družbene spremembe. Mnogi uvrščajo Dve razpravi o oblasti ob bok Aristotelovi Politiki. Sestavni del razvoja kapitalizma so postale tudi številne interpretacije Lockovega koncepta lastnine, ki so še danes vezane na teoretsko šolo in politična gibanja avtorjev, ki se z njo ukvarjajo.³ Celo Locke sam je bil navdušen nad konceptom lastnine v Dveh razpravah o oblasti: "Lastnine nisem našel nikjer drugje tako jasno razložene kot v knjigi z naslovom Dve razpravi o oblasti." To je John Locke zapisal leto dni pred smrtjo, leta 1703 (Laslett, 1964: 3).

Locke je konceptualiziral kapitalizem, ko je bila prva faza akumulacije kapitala že opravljena. Prva stopnja akumulacije in koncentracije kapitala je vpoklicala močno absolutno državo, ki je pri uveljavljanju kapitalizma edina lahko pomagala. Machiavelli (1469–1527), Bodin (1529/30–96), Lipsius (1547–1606), Grotius (1583–1643), Hobbes⁴ (1588–1679) in Pufendorf (1632–94) so s koncepti močnih vladarjev, suverenosti in stabilnosti mislili in konceptualizirali tisti duh časa, ki je tudi na ravni ideologije utrdil primat novega načina produkcije življenja ljudi. Vladar je osrednja točka države, legitimnost pa mu zagotavlja bolj ali manj trden koncept boga. Navedeni avtorji so v dveh stoletjih utrjevali predstavo, da je ključna politična stabilnost v državi, da trdnost lahko zagotovi samo močan vladar, ki mora hkrati odpraviti za posle motečo razcefrano preddržavno skupnost in vzpostaviti politično skupnost na širšem območju, tudi nacionalno državo (Machiavelli)⁵.

Locke (1632–1704) in meščanstvo njegove dobe ne verjameta več v absolutnega vladarja⁶ kot zagotovilo akumulacije kapitala ali, kot bi se reklo v neoliberalnem prevladujočem jeziku, kot jamstva razvoja. Locke že misli novo realnost, ki vzpostavlja primat zasebne lastnine. Zagotovilo razvoja kapitalizma postaja zasebna lastnina⁷. Posamični lastniki kapitala so že tako močni, da sami lahko uveljavljajo glavno poslanstvo kapitalizma:

³ O vplivu interpretacij glej Pikalo (2010).

⁴ Ko Coby (1987: 14) primerja Locka in Hobbsa, ugotavlja naslednje: "Problem s Hobbovim suverenom je, kot kaže, za Locka v tem, da ne izhaja iz naravnega stanja; njegova oblast je absolutna; njegov nadrejeni je zakon; njegova zmožnost je pravica. Je kot trojanski konj – navzven mogočen, ampak krhek, ko prestopi vrata mesta."

⁵ Več o tem kontekstu v Lukšič, Pikalo (2007).

⁶ Figgis (1965: 242) celo ugotavlja, da za Locka "v državi ne obstaja nikakršna suverena oblast. Zanj je zakonodajna oblast vrhovna ..." in dodaja, da poglobljen študij Dveh razprav o oblasti jasno kaže, da je bil Locke "bolj proti ideji suverenosti kot proti absolutni monarhiji".

⁷ Gough (2001: 165) je prepričan, da je "pomembna novost Lockovega nauka, da človekove naravne pravice pred oblikovanjem družbe vključujejo pravico do lastnine." Do zasebne lastnine tako ne pride šele z državnim stanjem po družbeni pogodbi, temveč že v naravnem stanju. Lastninjenje, zasebna lastnina je tako za Locka naravno dejstvo in ne šele državno ali politično dejstvo.

koncentracijo kapitala. Za to fazo kapitalizma je potrebna država, v kateri bo oblast organizirana tako, da bo interes zasebnih lastnikov lahko prišel najbolj do izraza⁸. Takšna država je utemeljena na parlamentarizmu in na ideji delitve oblasti. Ta vključuje zakonodajni parlament na interesni bazi čedalje močnejšega premožnega meščanstva, sodišča, ki za velike sodbe potrebujejo tudi jasno konceptualizacijo lastnine, in izvršno vejo oblasti, ki ohranja red in mir. 17. stoletje je po Macphersonu (2011: 61–62) v Angliji čas vzpostavljanja “posesivne tržne družbe”, modela “posesivnega individualizma”, ki zahteva olastninjene vire za proizvodnjo, velik delež (tedaj že več kot pol) moških, odvisnih od plač, in državne regulacije.

Kapitalizmu je uspelo iz vprašanja lastnine narediti zgolj naravni ali v najboljšem primeru gospodarski predmet. Lastnina je v najboljši miselni šoli zadnjih dveh stoletij vedno vezana na način produkcije življenja ljudi. “Razprava o homo oeconomicusu je bila ena mnogih, ki je potekala v zvezi s tako imenovanim konceptom ‘narave človeka’. Vsak od razpravljavcev je imel svojo vero, ki je stala za njegovimi pretežno moralističnimi trditvami. ‘Homo oeconomicus’ je abstrakcija od gospodarske dejavnosti določene družbe, to je določene gospodarske strukture. Vsaka družbena forma ima svojega ‘homo oeconomicusa’, se pravi svojo gospodarsko dejavnost.” (Gramsci, 1977: 1253) Gramsci opozarja, da koncept homo oeconomicusa nima nevtralne znanstvene vrednosti, temveč gre pri razhajanjih za politične zadeve, za bitko med nosilci različnih konceptov ekonomije. “In ravno v tem je razhajanje, in ne toliko objektivno znanstveno razhajanje, temveč politično.” (Gramsci, 1977: 1253)

Fevdalna lastnina je hranila fevdalno državo. Prehod od fevdalizma v kapitalizem je zgradil nove strukture in postavil nove koncepte. Politična država in civilna družba sta med drugim koncepta, ki ju vzpostavlja doba kapitalizma. “Med gospodarsko strukturo in državo z njeno legislativo in nasiljem je civilna družba, in to je treba radikalno spremeniti konkretno in ne le na papirju zakonov in knjig znanstvenikov: država je instrument za prilagajanje civilne družbe gospodarski strukturi, toda potrebno je, da država hoče narediti to, da so tisti, ki jo vodijo, predstavniki spremembe, ki se je zgodila v gospodarski strukturi.” (Gramsci, 1977: 1253–1254)

Lockova zasluga je bila, da je utrdil predstavo o lastnini kot iz narave izhajajočega dejstva. V boju proti fevdalizmu, ki je svojo existenco utemeljeval na od boga danem vladarju in suverenosti ter od tu izpeljani hierarhiji in celotni družbeni in politični strukturi, je bila Lockova zastavitev

⁸ Kosta Čavoški (1978: 45) ugotavlja, da “Locke v Dveh razpravah o oblasti izrecno zavrača idejo o obstoju suverene oblasti v državi. Locke priznava, da je zakonodajno telo vrhovna oblast v državi, vendar je ne jemlje za pravno neomejeno ...”

revolucionarna. Zbijala je teološko utemeljevanje fevdalizma⁹ in legitimirala meščansko oblast, utemeljeno na naravnih zakonih in naravnem stanju (Pikalo, Lukšič, 2013: 198). Zato je pomembna prva razprava o oblasti, kjer Locke na prafaktorje razstavi Filmerjevo, profevdalno, na teologiji utemeljeno konceptualizacijo oblasti in lastnine. Locke se je Filmerjevega dela lotil zato, ker je postalo glavna legitimacijska osnova za utrjevanje fevdalnih predstav o lastnini in oblasti ter hkrati, kot ocenjuje Locke, glavna opora nasprotovanja svobodi (Locke, 1964: 159–160).

Ta radikalnost je bila zamejena z močjo vladajočih sil fevdalizma do te mere, da McClure (1996: 287) upravičeno opozarja, da so bili “Lockovi politični spisi strukturirani pod vplivom teistične skrbi za moralni red”. Locke je tako tudi mislec stabilnosti, vendar v razmerah, ko jo je po njegovi oceni treba utrditi na konceptu zasebne lastnine.

Angleška revolucija je bila upor zoper povezavo med Parizom, Londonom in Rimom, za katero se je zavzemal kralj James II. Laski (1955: 20) trdi, da je bila na čelu tega upora aristokracija, ki je hotela, da je parlament nujni sooblikovalec politike, ki jo vodi krona, in nikdar več Rim na čelu s papežem. Lockova vloga pri utrjevanju oblasti, ki ni podložna verski oblasti ne v zunanje- (odvisnost od papeža) ne v notranjepolitičnem smislu (delitev cerkve in države) niti na ravni posameznika (interes kot gonilo posameznika in ne božja volja) je bila tu v resnici prelomna.¹⁰

Filmerjeva koncepcija monarhične lastnine

Filmer že v naslov svojega dela postavi ključno tezo: “Patriarcha: or the Natural Power of Kings.”¹¹ V nadaljevanju postavi za izhodišče naslednjo

⁹ Tudi Bibič (1981: 59) prek Marxa (MEW 26/I) opozarja na to dimenzijo Lockove politične misli: “Lockovo pojmovanje je tem pomembnejše, ker je bilo klasični izraz pravnih predstav meščanske družbe v nasprotju s fevdalno, razen tega pa je bila njegova filozofija temelj vseh poznejših predstav angleške ekonomije.”

¹⁰ V tem kontekstu je pomemben tudi koncept družbene pogodbe, ki ga je razvijal tudi Locke. S Pribcem (2001: 309) lahko rečemo: “V teorijah družbene pogodbe človek ni postal le avtor in ustvarjalec oblasti, temveč tudi avtor svojih odnosov in vezi s soljudmi, s katerimi se je pogodbeno združil.” To pomeni, da “oblast izhaja ‘od spodaj’, to je od ljudi, ki jim bo vladano” in ne tako kot pri zagovornikih božanskega izvora oblasti, za katere “ta prihaja ‘od zgoraj’, utemeljena je v transcendenčnem bitju, ki jo podeli komur hoče, ne da bi za to moral komurkoli polagati račune.” (Pribac, 2001: 307)

¹¹ Filmer je delo napisal v letih 1637–38, objavljeno pa je bilo šele leta 1680, to je 27 let po njegovi smrti. Filmer ni dovolil objave tega dela, tako da je do objave prišlo potem, ko ni bilo več nobenega pravega skrbnika njegove oporoke. So pa založniki pravilno ocenili, da je argumentacija v njegovem delu odlična orožarna argumentov za obrambo fevdalnega sistema v turbulentnih dogodkih v Angliji. Figgis (1965: 148) ugotavlja, da je Patriarcha kmalu po objavi “dobila veliko in zasluženost kot odlično opravičilo ekstremne rojalistične doktrine”. Filmerjevo delo ni bilo čista teološka apologija monarhije in prepovedi upora zoper kraljevo oblast, temveč je že koketirala s takrat prodirajočo predstavo, da je monarhova oblast naravna. Po bogu je samo toliko, kolikor bog upravlja z naravo.

trditev: "... za ljudstvo je največja svoboda na tem svetu, da živi pod monarhom." (Filmer, 2008: 10) Pravico do lastnine in nastanek zasebne lastnine Filmer izpeljuje iz Biblije. Adam je "z božjim darovanjem postal splošni gospodar vseh stvari, s takšnim zasebnim gospostvom za sebe, ki je (brez njegovega darovanja) resnično izključevalo njegove otroke. Prek darovanja in dodeljevanja ali neke vrste prenosa (preden je umrl ali zapustil nekega dediča, da ga nasledi), so njegovi otroci razpolagali s posebnimi področji po pravu zasebnega gospostva. Abel je imel živino in pašo zanjo. Kajn je imel njive za žito in državo Naidsku, kjer je sam postavil mesto." (Selden po Filmer, 1978: 68) Lastnino je torej Adam dobil od boga, zato lastnina ne more biti plod ljudi, to je človeškega zakona. Selden (po Filmer, 1978: 71) tudi ugotavlja, da je Noe kot gospodar sveta razdelil svet po božjem nalogu, kar je potrdil tudi z oporoko. Svoje sinove je opozoril, da nihče od njih ne sme posegati v gospostvo bratov niti ne smejo nastopati drug proti drugemu, ker bi to pripeljalo do preprirov in državljanske vojne.

Takrat je bilo jasno, da je treba v razpravi o oblasti začeti z vprašanjem lastnine. Ko je utemeljeno, od kod zasebna lastnina in ko je utrjena njena legitimnost, potem je iz tega temelja mogoče zgraditi brezprizivno oblast. Filmer je prepričan, da "Sveto pismo ni naklonjeno svobodi ljudstva", zato "se mnogi zatekajo k naravnemu razumu in avtoriteti Aristotela" (Filmer, 2008: 20). Po njegovem pa se Aristotel strinja s Svetim pismom in kraljevo oblast izpeljuje iz položaja očeta v patriarhalni družini. Tudi Platon po njegovem trdi, da država ni nič drugega kot velika družina (Filmer, 2008: 21). Filmer ugotavlja, da bog vedno vlada prek monarhije. O Aristotelovem delu pravi: "V vseh teh knjigah sem našel bolj malo pohval o monarhiji," nato pa doda: "Priznava ji, da je 'prva, naravna in najbolj božanska oblika vladanja' in da so celo bogovi živeli v monarhiji" (Filmer, 2008: 32). Demokracija je zanj nedovršena oblika vladanja, ki v zgodovini predstavlja zgolj prehodna obdobja med dvema monarhijama. Vladavina ljudstva je po njegovi oceni bolj krvava od tiranije: "Ni je tiranije, ki bi jo bilo mogoče primerjati s tiranijo množstva." (Filmer, 2008: 40) Kralji niso podrejeni zakonom, saj je naloga zakonov, da brzdajo ljudstvo, ne pa tiranov: "V resnici so zakoni na začetku nastali zato, da bi bilo mogoče ohranjati red v množstvu." (Filmer, 2008: 52) Poleg tega spadajo v "common law", ki vključuje tudi splošne običaje neke dežele, po izvoru prvobitno nepisani zakoni in ukazi kralja, kar pomeni, da je njihov artikulatork in avtor kralj in ne ljudstvo. Kralj je nad zakoni, vendar mora delati po svojih zakonih, sicer se sprevrže v tirana (Filmer, 2008: 56). Kralj je tudi najvišja sodna oblast, ker je jasno, da zakonodajalec tudi presoja o uporabi zakona. Kralj izvaja oblast kot božji namestnik ali njegov služabnik. Kralj je vrhovna sodna instanca, parlament pa je dobrodošel posvetovalni organ. "Kralj mnogih tegob ljudstva ne pozna, zato v parlamentu lahko vidi in sliši svoje ljudstvo ..." (Filmer, 2008: 66)

Lockova kritika Filmerja

Locke začenja kritiko Patriarhe s trditvijo, da Filmer "prepričuje vse ljudi, da so sužnji in da naj bi tako tudi bilo" (Locke, 1964: 159). Nato navede dve glavni predpostavki, na katerih Filmer gradi svojo celotno ureditev: 1. Vsaka vladavina je absolutna monarhija in 2. Noben človek ni rojen svoboden.

Locke postavi v ospredje argumentiranja vprašanja lastnine. S tem, ko je Adam dobil od boga svet, ga ni dobil v oblast in postal absolutni monarh, temveč je dobil, če že, zgolj lastnino, svet kot lastnino in ne kot oblast. Ker bog Adamu ni dal oblasti nad ljudmi, se lahko trdi, da je vsak človek po naravi svoboden. Tako Filmerjeva trditev, da je sleherno zagovarjanje svobode pri ljudeh po naravi v nasprotju s priznavanjem Adamovega obstoja in božje volje, po Locku pade. Locke tudi ugotavlja, da je bog dal zemljo v roke vsem ljudem, ne samo nemu, Adamu ali pozneje Noetu. S citati iz biblije dokazuje, da prejemnika sveta tako nista samo dva, en za drugim, temveč vse človeštvo. Bog je vsem ljudem predal zemljo in ne samo nemu.

Se pa bolj temeljito ukvarja z idejo, da je Adam z nadoblastjo nad Evo pridobil nad njo status absolutnega monarha. Absolutna monarhija se po Filmerju od tu širi na vse njene potomce, predvsem pa je vsaka ženska v odnosu do moškega v razmerju monarh – podanik. Locke zavrača razmerje absolutne monarhije v odnosu Adama do Eve in moža do žene, sprejema pa podrejenost žene v odnosu do moža.

Filmer trdi, da je očetovstvo podlaga, ki kvalificira moškega za "kraljevsko oblast nad svojimi otroki", tako da je hkrati "ta podrejenost otrok izvor celokupne kraljeve oblasti". Adam je prišel do oblasti nad svojimi otroki preprosto tako, da jih je spravil na svet. In to velja tudi za vse naslednje rodove. Zato se po Filmerju nihče ni rodil svoboden. Očetje razpolagajo z življenji svojih otrok zato, ker so jim dali življenje (Filmer po Locke 1964: 195). Filmer (2008: 18) gre v svoji težnji tako daleč, da potvori citat iz Biblije, rekoč: "Spoštuj očeta!", pri tem pa seveda namenoma izpusti "in mater". To dela v ihtavi vnemi, da bi podkrepil svojo predstavo o absolutni monarhiji, ki da je utemeljena tudi na očetovski oblasti v družini. Locke ima zoper to izpeljavo dva argumenta. Po prvem je samo bog sposoben podariti življenja in ne oče ali oče in mati, po drugem pa bi nadoblast očeta v absolutnem smislu pripeljala do razkroja vseh zakonitih oblasti v svetu ter "vzpostavila nered, tiranijo in uzurpacijo" (Locke, 1964: 212).

Glavna zgodba je v VII. poglavju Lockove prve razprave o oblasti. Locke se tu ukvarja z vprašanjem, ali je očetovstvo, patriarhalni družinski princip, osnova za absolutno monarhijo ali je to morda lastnina.

Filmer naslavlja oba principa in glede na potrebe enkrat izpostavi enega, drugič drugega, najprikladneje pa mu je, kadar se mu oba principa na katerem od primerov uskladita. Tako trdi: "Osnove in načela oblasti so nujno

odvisne od porekla lastnine”, na drugem mestu pa: “Ta podrejenost otrok svojim staršem je izvor vse kraljeve oblasti.” (cit. po Locke, 1964: 213) Od tu je jasno, zakaj je Filmerjevo delo ob zatonu fevdalizma moralo iziti, pa četudi trideset let po njegovi smrti. Filmer je v času, ko je vse bolj štel tudi boj za intelektualno prevlado ob narasli moči meščanstva, utemeljeval principe fevdalizma in razložil, zakaj imajo kralj in (land)lordi zemljiško posest in hkrati absolutno oblast ter da to izhaja iz svetih spisov.

Locke ugotavlja, da gre za dva tipa oblasti: eden je utemeljen na zasebni lastnini (*private dominion*), drugi pa na principu očetovstva (*paternal power or natural dominion*). Problem, ki ga vidi Locke pri Filmerju, je v tem, da ni jasno, katera od oblasti je vrhovna. Ena od njiju bi morala biti drugi podrejena. Tu ima Filmer res problem, vendar ga zanj rešuje praksa fevdalizma: nadoblast kralja in njegova volja sta se s pomočjo vojaške sile vedno znali uveljaviti in te Lockove dileme ni bilo.

Je pa to velika dilema prihajajoče dobe, ki z meščanstvom skuša uveljaviti princip zasebne lastnine kot vrhovni v odnosu do fevdalnega, ki je v osnovi načelo kraljeve oblasti in od njega porazdeljene pristojnosti na nižje ravni, vključno s podeljevanjem pravice mestom za samoupravo.

Že tudi Filmerju se je nakazoval še en problem, ki se je izluščil šele v naslednjem stoletju, namreč, kdo je tretji stan, kdo je ljudstvo. Locke je na to vprašanje podal jasen odgovor: ljudstvo je meščanstvo, ljudstvo je tisto in samo tisti, ki imajo lastnino¹². Locke je v maniri pr(a)vega liberalca izumil trik, ki je v igri še danes: “power of the people” (oblast ljudstva) je zamenjal z izrazom “power rising from property”¹³. Na drugem mestu pa pravi: “... sem samo zamenjal ljudstvo z lastnino”¹⁴. V tedanji politični skupnosti je tretji stan nastopal še nediferencirano, predvsem v odnosu do prvega in drugega stanu, notranja diferenciacija tretjega stanu na osi delo–kapital pa se že zarijuje, vendar ne do te mere, da bi ji Locke namenil posebno pozornost. Prav nasprotno, to razliko prav z omenjeno potezo zabrisuje.

Očetovski princip je utemeljen na oblasti, ki jo je bog podelil Adamu, ta pa naprej svojim potomcem, katerih zadnji v vrsti so kralji. Filmer tako utemeljuje, da je oblast kralja v osnovi božja oblast, kar je temeljni princip fevdalizma. V obsežnem zaključku prve razprave Locke do potankosti razgradi

¹² Na drugem mestu je k temu dodal novo ponazoritev, češ da “oblast bogatega lastnika in podrejenost siromašnega prosilca ne nastaneta na temelju lastnine gospodarja, temveč na osnovi pristanka siromašnega človeka, ki si bolj želi, da je njegov podanik, kot da umre od lakote. In gospodar, ki se mu siromak pokorava, si ne more prisvojiti več oblasti nad njim, kot je podrejeni s pogodbo pristal.” (Locke, 1978: 164) Razlike v lastnini torej ne nastajajo zaradi načela lastninjenja kot temeljnega organizatorja razmerij med ljudmi, temveč zaradi izbire svobodnih posameznikov, od katerih ti, ki nimajo lastnine, izberejo raje podaništvo.

¹³ “This is his own (op I. L. Filmer’s) arguing against two distinct, which I have set down in his own words, only putting Power rising from Property, for Power of the People ...” (Locke, 1964: 217)

¹⁴ ... “only changing Property for People.” (Locke, 1964: 216–217)

Filmerjevo argumentacijo, po kateri bi lahko bil očetovski princip nadrejen načelu zasebne lastnine in tako pripravi teren za drugo razpravo o oblasti. V drugi razpravi Locke postavi spomenik zasebni lastnini kot edinemu pravemu temelju katerekoli oblasti. Zato je Locke veliki avtor velike dobe "posesivnega individualizma" (Macpherson, 2011), katerega sadove v vsej polnosti uživamo v današnjem globaliziranem svetu.

Princip lastnine utemeljuje oblast

Drugo razpravo Locke uvaja z zaključkom iz prve: sodobni kralji niso v ničemer upravičeni do neposrednega nasledstva Adamove pravice, ki jo je prejel od boga. Locke ne pristaja niti na argument gole sile. Kdor noče pristati na drugo možnost, da oblast izhaja iz gole sile, ki vodi v nered in zmedo, mora po tretji poti "nujno najti drugi vzrok oblasti, drugi izvor politične moči in drugi način določanja in spoznavanja oseb, ki jo imajo ..." (Locke, 1964: 286)

Locke ugotavlja, da politične oblasti ne gre enačiti z oblastjo očeta nad otroki, gospoda (*Master*) nad služabnikom, moža nad ženo in gospodarja (*lord*) nad sužnjem. Politična oblast ima povsem svojo podlago, je razmerje sui generis, ki ga ni mogoče izpeljati iz ali zreducirati na enega od prej omenjenih. Politična oblast je za Locka "pravica za ustvarjanje zakonov s smrtno kaznijo in posledično z vsemi manjšimi kaznimi za urejanja in ohranjanje lastnine in za uporabo sile skupnosti pri izvajanju takšnih zakonov in za obrambo države pred tujimi vpadi in vse to samo za javno dobro" (Locke, 1964: 286).

Politično oblast lahko po Locku razumemo samo, če izhajamo iz "stanja, v katerem so vsi ljudje po naravi enaki in to je stanje popolne svobode za določanje svojih ravnanj in razpolaganje s svojo lastnino in osebami, kot mislijo, da ustreza vezem zakona narave, ne da bi spraševali za dopustitev ali bili odvisni od volje kateregakoli drugega človeka" (Locke, 1964: 287).

Problem vseh modernih avtorjev v zvezi z lastnino je v tem, da se postavijo na stališče, da je bog dal svet v uporabo vsem ljudem. To pomeni, da je bilo v začetku vse skupno in da zasebne lastnine ni bilo. Od tu pa morajo najti opravičilo za zasebno prilaščanje. "Čeprav so Zemlja in vse nižje stvaritve skupne vsem ljudem, ima vsak človek lastnino v svoji lastni osebi. Tako nobeno telo (orig. *no Body*) nima (do te osebe, op. I. L.) nobene pravice razen on sam. Delo (*labour*) njegovega telesa in delo (*work*) njegovih rok, lahko rečemo, je upravičeno¹⁵ njegovo. Karkoli torej premakne iz stanja, ki ga je zagotovila in v njem pustila narava, je s tem primešal svoje delo in pridružil nekaj, kar je njegova last, in s tem to naredil za svojo lastnino." (Locke,

¹⁵ Locke tu pravi "properly his", s čimer še poudari "property" – lastnino, ki je torej "properly".

1964: 306) Ta olastninjeni premik "izključi skupno pravico drugih ljudi. Ker je to delo nevprašljiva lastnina delavca, ima lahko samo on in nihče drug pravico do tega, kar je enkrat pridruženo, vsaj kjer je dovolj in dovolj dobro v skupnem za druge." (Locke, 1964: 306)

Tisto, kar določi lastnino, ni delo kot proces ustvarjanja nove vrednosti, temveč je lastnina mojega telesa. Lastnina mojega telesa s premikanjem po prostoru v času, torej po zakonih dinamike in niti ne mehanike, kjer je potrebno vsaj premagovanje sile na določeni poti, prenese lastninskost na druge predmete ali celo na ljudi. Tako pridemo do tautologije: lastnina (mojega telesa) dela lastnino (vsega, kar se to telo dotakne). V dejanskem življenju ne gre za tautologijo, temveč za politični proces, v katerem se politična moč odloči, kaj bo lastninila in česa ne; kateri od dotikov bo končal kot akt lastninjenja, kateri pa bo končal v neskončnem procesu izmenjave energij¹⁶.

"Delo vzpostavi razliko med tem (da je hrana, ki jo je v naravi sam pobral, njegova last, op. I. L.) in skupnim. To doda temu nekaj več od tega, kar je storila narava, skupna mati vseh, in zato postane njegova privatna pravica." (Locke, 1964: 306)

Tudi to delo je v resnici samo dotik in potem zaužitje, narejanje dotaknjene stvari za lastno telo. "Delo, ki je bilo moje, je s premikom teh stvari (trava, ki jo je popasel moj konj, grmovje, ki ga je porezal moj sluga, rudo, ki sem jo izkopal na svojem prostoru (op. I. L.)) iz stanja skupnega, v katerem so se nahajale, utrdilo mojo lastnino v teh stvareh." (Locke, 1964: 307) Najprej je tu olastninjeno telo, ki ima v lasti slugo in konja, ta lastnina pa potem preide v dotaknjeno stvar in jo magično spremeni v lastnino¹⁷.

Locku je, kot kaže, jasno, da je tu treba še in še primerov, da se bo ta logika zažrla vsaj v njegovo glavo, če že ne tudi v glave vseh, ki so to tako ali tako že ponotranjili, niso pa še imeli za to argumentov. Zato ima naprej še en boljši primer. Voda. Voda pri izviru je skupna last. Vrč vode, ki jo nekdo zajame, pa je njegova last. "Njegovo delo jo je vzelo iz rok narave, kjer je bila skupna in je enako pripadala vsem njenim otrokom, in si jo je tako prilaстил." (Locke, 1964: 307–308) In naprej o ribi iz oceana: tisti, ki jo ujame, jo "z delom premakne iz stanja skupnega, v katerem jo je pustila narava, ter vzpostavi svojo lastnino", torej "tisti, ki je glede tega trdo, trpeče delal" (*who*

¹⁶ Delo učitelja ne dobi statusa lastnine na znanju in socializaciji učenca, delo žensk v gospodinjstvu ne dobi statusa lastninskega deleža na telesih teh, ki uživajo pripravljeno hrano, ki se oblačijo v oprana iz zlikana oblačila, kar je delo teh rok. Ima pa status pomembne izmenjave energij – ali kot pravi nek filmski junak: "Ja imam posel in delam vsak dan, je pa res, da še ni finančnega toka."

¹⁷ Rousseau (1993: 57) je bil na točki lastninjenja veliko bolj neposredno točen: "Prvi, ki si je ogradil neko zemljišče in si domislil reči, to je moje, ter našel dovolj preproste ljudi, da so to verjeli, je bil pravi utemeljitelj civilne družbe." Lastninjenje je bilo dejanje volje posameznika in skupnosti, ki je potrdila prve korake procesa lastninjenja. Lastninjenje je bilo od samega začetka politični in ne naravni proces.

takes that pains about it). In nato še o divji zveri: tisti, ki jo je izsledil in pobil, je “vložil toliko dela”, “s katerim jo je premaknil iz stanja narave, kjer je bila skupna, in vzpostavil lastnino” (Locke, 1964: 307–308).

Ko je takole zagnal opravičevanje lastninjenja, bi se lahko zgodilo, da bi to šlo predaleč. Locke (1964: 308) zato proces lastninjenja zameji: “Isti zakon narave, ki nam je na ta način dal lastnino, je to lastnino tudi omejil.” Prisvajanje je omejeno z etično zavezo, da se lastninjenje ustavi pri dejanski potrebi. Nihče ne sme lastniniti več, kot potrebuje. Temu načinu prisvajanja, lastninjenja Locke (1964: 307) pravi “izvorni zakon narave za začetek lastnine tega, kar je bilo prej skupno” (ali bolje za lastninjenje), ki v primeru prisvajanja skupnega še vedno velja.

Ko je izdelal in ne odkril naravni zakon lastninjenja, se Locke spusti na zemljo. Kako se lastnini zemlja? “Zemlja je toliko njegova lastnina, kolikor jo človek obdeluje, zasaja, izboljšuje, kultivira in lahko uporablja njene plodove. S svojim delom jo zameji od skupnega. ... Ko je bog dal zemljo v skupno vsemu človeštvu, je ukazal človeku tudi, da dela ... Bog in njegov razum sta mu ukazala tudi, da vlada zemlji, da jo izboljšuje v korist življenja in da s tem vanjo vlaga, kar je njegova last, njegovo delo. Tisti, ki se je pokoril temu ukazu boga, jo podreja, obdeluje in zasejuje neki njen del, ji je s tem priključil nekaj, kar je bila njegova lastnina, na kar drugi nimajo pravice, in mu tudi brez poškodbe ne morejo vzeti.” (Locke, 1964: 308–309)

Locke je prepričan, da sta “obdelovanje zemlje in posedovanje (*having dominon*) povezana”. “Tako je bog z ukazom po podrejanju podelil tudi oblast za lastninjenje. In pogoji človeškega življenja, ki zahtevajo delo in predmete, s katerimi se dela, nujno uvajajo zasebne posesti.” (Locke, 1964: 310) Po njegovi oceni ta princip lastninjenja v začetku in še v njegovem času ni ogrožal enakih možnosti vseh ljudi, saj je bilo neolastninjenih posesti še v obilju. Po njegovem “pravilu lastnine” (*Rule of Propriety*), naj bi “vsak človek imel toliko, koliko lahko uporabi” (Locke, 1964: 310). Ugotavlja tudi, da “mora lastnina dela (*Property of labour*) prevagati zemljiško skupnost (*Community of Land*)”, ker delo v razmerju do narave prispeva devetindevetdeset odstotkov h končnemu produktu, kot pride do nas (Locke, 1964: 314).

Iz vsega tega je Locku “jasno, da čeprav so stvari iz narave dane v skupno, je vendarle človek (ker je gospodar samega sebe ter lastnik svoje lastne osebe in dejanj ali dela (*Labour*) te osebe) v sebi imel veliki temelj lastnine; in da je to, kar je ustvarilo velik del tega, kar je uporabljal za podporo ali udobje svojega bivanja, ko so se z izumi in veščinami izboljšala sredstva za življenje, povsem njegovo (*his own*) in ne pripada v skupnem drugim” (Locke, 1964: 316–317).

“Na začetku je tako delo dajalo pravico do lastnine, kjerkoli ga je kdo hotel uporabiti na tem, kar je bilo skupno ...” do trenutka, ko je porast

prebivalstva in bogastva ob uporabi denarja pripeljal do tega, da je zemlja postala redka dobrina. Tedaj so "nekateri skupnosti postavile meje svojih posebnih ozemelj in z zakoni znotraj sebe uredile lastnine privatnih ljudi njihove družbe in tako s pogodbo (*Compact*) in soglasjem vzpostavile lastnino, ki jo je začelo delo in delavnost" (Locke, 1964: 317).¹⁸

V nadaljevanju procesa lastninjenja so si države te notranje lastninske ureditve priznale med seboj s sklepanjem raznih zvez, s katerimi so se "bodisi eksplicitno ali implicitno odrekle zahtevam in pravici do lastnine, ki je v posesti drugih" in tako "s pozitivnim dogovorom uredile lastnino med sabo na določenih delih in parcelah zemlje" (Locke, 1964: 317).

Odkritje in vpeljava denarja sta spremenila tovrsten naraven odnos do lastnine in lastninjenja, ker se ohranja brez propadanja. Kopičenje bogastva je z denarjem in dragimi kovinami postalo mogoče. Lastninjenje in nakup dobre, rodovitne zemlje dobi smisel šele tedaj, ko se presežke s te zemlje lahko zamenja za denar, ki se ga lahko skladišči. Lastninjenje zato z denarjem dobi povsem novo fazo.

Začele so se vzpostavljati velike razlike v lastnini in Locke ima za to naslednjo razlago: "... očitno so se ljudje sporazumeli za neenako in neproporcionalno posest zemljišč, tako da so našli s tihim in prostovoljnim soglasjem način, kako lahko človek pravično poseduje več zemljišča, kot lahko z njega sam zase uporabi proizvodov, tako da za presežek v zameno prejema zlato ali srebro, ki se lahko zbira, ne da bi drugim povzročili škodo, ker se ti dve kovini ne kvarita in ne propadata v rokah lastnika." (Locke, 1964: 320)

Koncept zasebne lastnine ruši temelje monarhije

Privatna lastnina je torej produkt konsenza in zaščiten s tem konsenzom, je političen produkt in ne produkt narave in naravnih sil. Hkrati pa je zasebna lastnina edina legitimacijska osnova, steber moderne države. Locke najprej pokaže, da je očetova oblast začasna in zadolžena samo za vzgojo mladoletnega otroka. "Tako smo rojeni svobodni, ker smo rojeni racionalni ... In tako vidimo, da naravna svoboda in podrejenost staršem lahko sobivata." (Locke, 1964: 320) Ta trditev je še vedno polemika s tedaj vladajočim principom, po katerem so družinske relacije patriarhalnosti osnova za patriarhalno državo. Locke izpostavlja moderno stališče, po katerem velja relacija podrejenosti omejeno dobo, dokler se razum ne razvije do tiste mere, ko lahko vodi svobodno voljo posameznika. Če bi človeka prepustili samovladi prej, preden dozori njegov razum, "mu ne bi dali privilegija njegove

¹⁸ Gramsci ugotavlja, da je "tudi liberalizem moral biti vpeljan z zakonom, z intervencijo politične moči: je produkt volje, ne pa spontani, avtomatični izraz ekonomije". (Gramsci, 1977: 460) Iz te Lockove misli je razbrati enako sporočilo: lastninjenje vzpostavijo in utrdijo šele države, monopol moči, ki z grožnjo smrti prisili celotno družbo, da sprejme nov princip kot samoumeven, naraven in samorasel.

narave, da je svoboden, temveč bi ga vrgli med divjake v stanje, ki je tako bedno in tako pod človeškim, kot je živalsko” (Locke, 1964: 327).

Družina tako ne more in ne sme biti osnova politični družbi.¹⁹ Osnova se začne s svobodnim rojstvom, katerega osnovno vodilo je kopičenje lastnine. Svoboda je zato, da se lastnini. “Človek, rojen, kot je bilo pokazano, z nazivom (Title)²⁰ popolne svobode in nenadzorovanim uživanjem vseh pravic in privilegijev zakona narave, enak z drugim človekom ali številom (Number) ljudi v svetu, ima po naravi moč ne samo da ohranja svojo lastnino, to je svoje življenje, svobodo in premoženje (estate), pred poškodovanjem in napadi drugih ljudi, temveč da sodi in kaznuje kršitelje zakona”, če presodi tudi s smrtno kaznijo (Locke, 1964: 341–342).

Politična družba obstaja samo, če ima vgrajeno “oblast za varovanje lastnine z namenom, da se kaznujejo prekrški vseh pripadnikov te družbe” (Locke, 1964: 342). Ljudje se odpovejo pravici, da sodijo sami, in to vlogo prenesejo na skupnost, ki vzpostavi sodišče. Kjer ostaja vsak sam sodnik in izvajalec kazni, je še vedno naravno stanje.

Najpomembnejša značilnost politične družbe in oblasti je: “In vse to samo zaradi ohranjanja lastnine vseh članov te družbe, kolikor je mogoče.” (Locke, 1964: 342) Na drugem mestu še bolj jasno v oklepaju zapiše “(pri čemer vlada nima nobenega drugega cilja, kot je zaščita lastnine)” (Locke, 1964: 347). Locke ponovi to svojo osrednjo misel, da ljudi iz naravnega stanja v stanje države pripelje “vzpostavitev sodnika na zemlji”, ki presoja o sporih.

Locke (1964: 347) je prepričan, da samo zakonodaja, postavljena v “kolektivno telo ljudi, imenovano senat, parlament ali kakor vam drago”, lahko učinkovito zaščiti zasebno lastnino. S tem je vsak posameznik podrejen skupaj z drugimi istim zakonom, ki so jih sooblikovali. Prav tako se ne more nihče s svojo oblastjo izogniti moči zakona, ko je ta enkrat sprejet. “Nihče v civilni družbi ne more biti izvzet iz njenih zakonov.” Za Locka je tisti, ki hoče biti poseben, še v naravnem stanju, kdor pa trdi, da sta naravno stanje in civilna družba eno in isto, je zagovornik anarhije.

“Ker so ljudje, kot je bilo rečeno, po naravi vsi svobodni, enaki in neodvisni, nikomur tega ni mogoče odvzeti in ga podrediti politični oblasti drugega brez njegove privolitve.” (Locke, 1964: 348) Ljudje so pristali, da se “postavijo v vezi civilne družbe” zato, “da živijo udobno, varno in mirno”, “v varnem uživanju svoje lastnine in večje varnosti pred tistimi, ki niso

¹⁹ “Toda kako se družina ali katerakoli človeška družba razlikuje od tega, kar je prava politična družba, bomo najbolje videli s preučitvijo tega, kako je politična družba sestavljena.” (Locke, 1964: 341)

²⁰ V fevdalni dobi so plemiči prejeli nazive, ki so pomenili tudi določene privilegije. Locke tu meri na to, da narava človeku podeli naziv popolno svobodnega bitja, kar pomeni, da je vsaj istega ranga kot naziv, ki ga podeljuje monarh. To je glavni “liberalni trik” – ureditev (ki si jo vsi želimo, ker si želimo udobje, varnost in mir) ne temelji več na božji volji niti na goli sili, ampak na svobodni odločitvi podrediti se.

njihovi". Tako se ustanovi politična družba, "one Body Politick", kjer "ima večina pravico, da deluje in odloča za druge" (Locke, 1964: 349). Politična družba deluje po načelu večine, ker absolutno soglasje o ključnih zadevah ni mogoče. Načelo večine pomeni, da večina obveže vse, da delujejo v isto smer. Z uveljavitvijo načela večine se oblikuje skupnost. "Kjer večina ne more zavezati preostalih, tam ljudje ne morejo delovati kot eno telo in se posledično takoj ponovno razpustijo." (Locke, 1964: 350) Vsa oblast je predana večini, da odloča o celoti političnega telesa in prek tega ljudje stopijo iz naravnega stanja v stanje politične družbe. "In to je narejeno z golim strinjanjem, da se združijo v eni politični družbi, kar je ves dogovor, ki obstaja ali bi moral obstajati med posamezniki, ki so stopili v državo ali so jo vzpostavili." Načelo večine tako stoji "na začetku vsakršne zakonite oblasti na svetu" (Locke, 1964: 351). V to večino pa po Locku štejejo samo lastniki. Za vstop pod oblast šteje ne samo eksplicitno izraženo soglasje, temveč tudi tiho soglasje, s katerim posameznik sprejema obvezo zakonov določene oblasti. Locke (1964: 367) je prepričan, da "vsak človek, ki ima kakršnokoli posest ali uživa neki del gospostva katerekoli oblasti, s tem daje tiho soglasje in je zato povsem obvezan pokoravati se zakonom te oblasti med tem uživanjem". S tem ko se posameznik vključi v neko državo, "podredi skupnosti tudi posesti, ki jih ima ali si želi dobiti tiste, ki še ne pripadajo kakšni drugi oblasti". "Ker ima država neposredno jurisdikcijo samo nad zemljiščem (*land*) in doseže njenega posestnika (preden se uspešno inkorporira v družbo) samo, če je od njega odvisen in ga uživa: obveza, pod katero je vsakdo pokorjen vladi na osnovi tega uživanja, se začneja in konča s takšnim uživanjem", pri čemer ima svobodo zapustiti to posest in se preseliti pod katero koli drugo oblast na svetu, vendar brez te posesti, ki pripada točno določeni oblasti (Locke, 1964: 367).

Zakaj ljudje zapustijo naravno stanje, v katerem kot kralj vsakdo uživa svobodo, enakost in svojo lastnino? Ker je "uživanje lastnine, ki jo ima v tem stanju, zelo nevarno (*unsafe*) in negotovo (*unsecure*)", "polno strahu in stalne nevarnosti" in ker bi se zato rad "združil za vzajemno ohranjanje svojih življenj, svobod in posesti, ki jim s splošno besedo pravim lastnina." (Locke, 1964: 368) "Tako je veliki in glavni cilj, da se ljudje združijo v državi in se postavijo pod vlado zaščita njihove lastnine." (Locke, 1964: 367-369) V državi pridobijo tako tri stvari, ki jih v naravnem stanju nimajo: zakon, utemeljen na splošnem soglasju, ki določa temeljni standard tega, kaj je prav in kaj narobe; znanega in neodvisnega sodnika, ki ima avtoriteto odločiti o vseh razlikah v skladu z zakonom; izvršno moč, da se kaznuje nevarnega in destruktivnega akterja.

Zakonodajna ali vrhovna oblast ne more delovati po arbitrarni volji, temveč je zavezana naravnemu zakonu, ki sicer ni pisan, mora pa biti vsebovan tudi v zakonu družbe. Jedro naravnega zakona je lastnina, ki pa v naravnem

stanju postane preveč ranljiva. "Da bi se izognili tem nelagodnostim, ki razkrajajo človekovo lastnino v naravnem stanju, se ljudje združijo v družbe, ki naj bi imele združeno moč celotne družbe, da zavarujejo in obranijo svoje lastnine in imajo lahko stalna pravila, da jo obvežejo, s čimer vsakdo ve, kaj je njegovo. Za ta cilj ljudje predajo vse svoje naravne moči družbi, v katero vstopijo, in skupnost postavi zakonodajno oblast v takšne roke, za katere misli, da najbolj ustrezajo, in s takšnim zaupanjem, ki je lahko vodeno z veljavnimi zakoni, sicer bi bili njihov mir (peace), tišina in lastnina še vedno v isti negotovosti, kot so bili v naravnem stanju." (Locke, 1964: 377)

Najpomembneje je, da "vrhovna oblast ne more nikomur vzeti nobenega dela njegove lastnine brez njegovega soglasja. Ker je zaščita lastnine cilj oblasti in je zaradi tega človek vstopil v družbo, to nujno zahteva in predpostavlja, da naj bi ljudje imeli lastnino..." (Locke, 1964: 379) Absurdno bi bilo, da bi ljudje vstopali v družbo zaradi zaščite lastnine, potem pa bi jim oblast to lastnino vzela. S tem bi namreč odpravila razlog, zaradi katerega ljudje vstopajo v družbo, to je zaščita lastnine.

"S tem ko imajo ljudje v družbi lastnino, imajo takšno pavico do dobrin, ki so po zakonu skupnosti njihove, da nobeno telo nima pravice, da vzame njihovo substanco ali kakršenkoli njen del brez njihovega soglasja; brez tega sploh nimajo nobene lastnine." Nobena oblast nima pravice odtujiti zasebne lastnine. Kjer je zakonodajna oblast sestavljena iz zasebnih lastnikov, ni nevarnosti, da bi oblast razlaščala. Kjer pa je oblast v rokah monarha, ta možnost obstaja. Lahko meni, da bi odvzem lastnine nekemu drugemu okrepilo njegovo moč in bogastvo.

Oblast ima pravico urejati razporejanje lastnine med posameznimi ljudmi, nima pa pravice komurkoli odvzeti lastnino brez njegovega soglasja (Locke, 1964: 379). Locke je svetost lastnine pred svetostjo življenja predstavil v stališču, da niti general, ki lahko vojaka pošlje v smrt, "kljub vsej njegovi absolutni oblasti nad življenjem in smrtjo ne more razpolagati z enim samim delčkom zemljišča tega vojaka ali zaseči delček njegovih dobrin, pa mu lahko ukaže karkoli ali ga obesi za najmanjšo neposlušnost" (Locke, 1964: 380). "Temeljni zakon lastnine" tudi določa, da morajo o davkih soodločati lastniki, sicer se "spodkopava cilj oblasti" (Locke, 1964: 380). Odločevalni organ ljudstva je parlament, ki ne sme prelagati odločitev na katerikoli drugi organ, ki ni utemeljen na ljudski volji, v resnici na volji lastnikov. Oblast je vedno v rokah skupnosti (v resnici lastnikov), tako da tudi v primeru neposlušnosti skupnost (lastniki) lahko razpusti parlament: "Skupnost je vedno vrhovna oblast." (Locke, 1964: 385) Parlament (*legislatura*) sprejema zakone, ki so obvezni za vse: "Za vse dele in za vsakega člana družbe, predpisujoč pravila delovanja, s tem ko da moč eksekutivi", vendar ostaja "vrhovna in vse druge oblasti v vsakem članu ali delu družbe izhajajo iz nje in so ji podrejene" (Locke, 1964: 386). Tako Locke zagotavlja vrhovnost principa lastnine in njegovih nosilcev. Mimo

lastnikov nobena odločitev ni legalna niti legitimna: odločitve lastnikov pa z avtoriteto države in vojaške sile veljajo za vse člane družbe. Locke se zavzema za “predstavnštvo pod pravičnimi in nedvomno enakimi merili, ki ustrezajo izvornemu okviru oblasti”, tako da bi bila legislativna oblast pravi izraz lastniške strukture družbe in pravi predstavnik ljudstva.

V posebnem poglavju se Locke posveti razmerju med starševsko, politično in despotsko vlado. “Očetova ali oblast staršev” “je naravna oblast, vendar se sploh ne razteza na cilje in jurisdikcijo tega, kar je politično. Oblast očeta sploh ne doseže lastnine otroka, s katero lahko razpolaga samo on sam.” (Locke, 1964: 399) Znova je jasno, da je politično vezano na lastnino, da je politično podaljšek lastnine tudi, ko gre z družinska razmerja. Politična tako imenovana naravna moč lastnine je močnejša od naravne moči, to je naravnih vezi med starši in otroki.

“Politična oblast je oblast, ki jo je vsak človek imel v naravnem stanju in jo prepustil v roke družbe in s tem oblastnikom, ki jih je družba postavila nad sabo z izrecnim ali tihim zaupanjem, da bo to delovalo njim v dobro in za zaščito njihove lastnine...” (Locke, 1964: 399) In potem v naslednjih dveh stavkih podobno: sklicujoč se na naravno stanje in prenos oblasti na družbo in oblast z namenom, “da se ohrani vsa njegova družba, to je celotno človeštvo nasploh ..., da se zaščiti člane te družbe: njihova življenja, svoboščine in posest (Possessions).” (Locke, 1964: 400)

Izkaže se, da je politična moč – zaščita in princip lastnine – močnejša od naravnih vezi. (V tisti fazi kapitalizma je moč države pred naravnim principom, vendar samo in če štiti lastnino in omogoča koncentracijo kapitala. Z razvojem kapitalizma je mala država postala ovira za koncentracijo kapitala, zato je legitimacija sodobnega kapitalizma spet nazaj pri naravi ali pa pri politični zaščiti svetovnega reda, ki je utemeljen na financah, bankah in finančnih ustanovah.)

Tudi ko gre za vzgojo otrok, je ključno vprašanje vzgoja za lastnino: “Narava zagotavlja prvemu od obeh, to je paternalistični oblasti staršev, da v korist svojih otrok v času njihove mladoletnosti oskrbijo njihovo zmožnost in razumevanje, kako ravnati z lastnino.” (Locke, 1964: 401) Podobno pa tokrat ne narava, temveč “prostovoljni dogovor zagotavlja drugemu od obeh, to je politični oblasti vladajočih, da v korist podrejenih zagotavlja posest in uporabo njihove lastnine” (Locke, 1964: 402). Oblast staršev nad otroki se konča s polnoletnostjo. “Oblast staršev obstaja samo tam, kjer je mladoletnost otroka razlog, da ne more upravljati s svojo lastnino; politična, kjer imajo ljudje lastnino na razpolago, in despotska, kjer sploh nimajo lastnine.” (Locke, 1964: 402)

Svetost lastnine je pripeljana ad absurdum v primeru, ko gre za vojaško zasedbo ozemlja in zaseg ljudi. Osvajalec ima “absolutno oblast nad življenji”, “vendar nima s tem tudi pravice in naslova (Title) do njihove lastnine”

(Locke, 1964: 406). Da bi izključil vsakršno pomoto glede tega, zatrdi isto še na drugem mestu: "Pravica zavojevalca se razteza samo do življenj tistih, ki so se vključili v vojno, ne pa na njihove posesti ..." (Locke, 1964: 408) Tudi pod vlado, ki je ljudem vsiljena, "ljudje obdržijo pravico do posesti svojih prednikov", ker "zavojevalec nikoli ni imel naslova do zemljišč (Land) dežele", ki ni njegova²¹ (Locke, 1964: 412). In še enkrat ponovi osnovno načelo: "Narava tega je, da človeku brez njegovega soglasja nič ne more biti odvzeto." (Locke, 1964: 413)

Locke pravi, da ne bo razpravljajal o tem, ali so monarhi podložni zakonom svoje dežele; "v nekaj pa sem prepričan, dolžni so se pokoravati božjim in naravnim zakonom" (Locke, 1964: 414).

V povzetku, da ne bi bilo pozabljeno, spet zapiše: "Osvajalec ima pravico nad življenji vojakov, nima pa pravice nad njihovo lastnino: če poseže v njihovo lastnino, stopi z njimi v vojno." (Locke, 1964: 414)

Lockova oznaka tirana je vezana na odnos do lastnine. Tiran je "vladar, ki ne zakon, temveč lastno voljo dela za pravilo in njegovi ukazi in dejanja ne vodijo v zaščito lastnine ljudi, temveč v zadovoljevanje njegovih lastnih ambicij ... idr. neprimernih strasti." (Locke, 1964: 417)

Oblast se lahko razpusti, kadar zakonodajno telo ali monarh delujeta proti danemu zaupanju: "ko poskuša(ta) poseči po lastnini podanikov" (Locke, 1964: 430).

"Ker je človek z vstopom v družbo in civilno oblast izključil silo in vpeljal zakone za ohranjanje lastnine, miru in enotnosti med njimi ..., tisti, ki ... se upirajo ..., ponovno vzpostavljajo stanje vojne ..." (Locke, 1964: 434) Hkrati pa je jasno, da je upor utemeljen, če se dogajajo "nezakoniti poskusi proti njihovim svoboščinam in lastnini" (Locke, 1964: 434).

"Vsi se strinjajo, da se podanikom in tujcem, ki s silo napadejo lastnino ljudi, lahko upre s silo." Strogo pa je prepovedano uporabljati silo brez pravice, brez pooblastila družbe in zakonov, ki spet ščitijo predvsem lastnino. Drugo razpravo Locke sklene z mislijo, da se "moči, ki jo je vsak posameznik dal družbi, ko je vanjo stopil, ne more nikoli več vrniti posameznikom, dokler družba obstaja, temveč bo vedno ostala v skupnosti." (Locke, 1964: 445–446)

Sklep

Za Lockovi Dve razpravi o oblasti Laslett (1964) ugotavlja, da služita utemeljevanju slavne whigovske²² revolucije v letih 1688–89. Winfrey

²¹ "Njihove osebnosti (Persons) so svobodne po naravnem pravu in njihove lastnine, bodisi več ali manj, so njihove in njim na razpolago in ne na razpolago osvajalcu, sicer to ni lastnina." (Locke, 1964: 413)

²² Whigovci so se imenovali nekdanji pripadniki liberalne stranke v Veliki Britaniji. Prizadevali so si za zmanjšanje kraljeve moči in povečanje pooblastil Britanskega parlamenta.

(1981: 423) je še bolj neposreden, ko pravi, da je "Lockova temeljna naloga opravičiti pozicijo whigovcev in veličastne revolucije, posebej politično in gospodarsko moč zemljiških gospodov in trgovcev". Lockov prispevek na področju lastnine lahko štejemo za najbolj prepričljiv poskus utemeljitve zasebne lastnine, del širšega projekta, tj. politične preobrazbe kraljevine in celotne zahodne civilizacije.

Lockova politična teorija je osrediščena na zasebno lastnino. Kot ugotavlja tudi Bibič (1981: 20), "lastnina obvladuje obzorje Lockove politične teorije" tako, da mu ne pomeni zgolj premoženjskega odnosa, marveč "spravlja pod ta pojem še življenje in svobodo". Za svojo dobo je artikuliral nekaj pomembnih odgovorov na ključna vprašanja za napredek kapitalizma:

1. od kod zasebna lastnina, če je bilo v začetku vse skupno,
2. od kod razlike v lastnini, če vse deluje po načelu enakosti in svobode,
3. zakaj monarhu ne pripada absolutna oblast, ampak je ta pri zasebni lastnini,
4. kako organizirati oblast, zlasti zakonodajno in sodno, da bo ščitila zasebno lastnino,
5. kakšno je razmerje med božjim, naravnim, družbenim in političnim, ko gre za na lastnini utemeljene družino, ekonomijo, družbo in državo.

642

Naravno stanje, ki vsakogar opremi s svobodo in enakostjo, je izhodišče lastninjenja. Lastninjenje je uvedeno z odločitvijo, da je posameznik lastnik svoje osebe. Česar koli se ta oblastninjeni posameznik dotakne, je njegova last. Ko pride do spora med dvema dotikajočima se, se vključi družbena pogodba. V naravnem stanju ni potrebna, ker se spor reši po naravni poti, z uporabo naravne sile. Šele uveljavljanje denarja in dragih kovin daje zagon lastninjenju do te mere, da zahteva posebno zaščito v družbi, pravu in državi. V državo vstopajo samo lastniki ter z državo ohranjajo in kopičijo svojo lastnino. Lastnina torej ni tako kot pri Hobbesu vzpostavljena šele z družbeno pogodbo, temveč preide iz naravnega stanja v družbeno samo še bolj zaščitena in močnejša. Locke utemeljuje posesivni individualizem kot edino mogoče razmerje med civilizacijskim napredkom in rastjo populacije. Zunaj lastninjenja kot glavnih razmerij med ljudmi so samo tirani. Celo zavojevalci so zavezani načelu lastnine, saj imajo oblast nad življenjem zajetih ljudi, ne pa nad njihovo lastnino.

V njegovem času je kapitalizem kot omejitev čutil fevdalno ureditev, ki se je na Zahodu legitimirala s krščanstvom in z močjo Rimskokatoliške cerkve. Zato je moral nujno najprej obračunati s Filmerjem kot najbolj artikuliranim zagovornikom tedaj vladajoče fevdalne ideje in s tem ovire razvoju kapitalizma. Fevdalizem je bil zgrajen na predstavi, da je lastnina posredovana z božjo voljo in izpeljana do vpričnih monarhov kot razdeljevalcev fevdov prek Adama in Noeta. Monarh ima oblast nad lastnino tako po božji volji.

Locke razgradi božjo voljo kot legitimacijo. Na mesto vsemogočnega boga, podeljevalca zemlje v roke ljudi, stopi narava. Lastnina je proizvod naravnega stanja. Ljudje si sami s svojim delom lastnijo hrano in nato tudi zemljo ter druga bogastva, vendar šele potem, ko se vpelje denar. Locke je na tej točki nosilec meščanske revolucije: ne božja volja, naravni zakon določa lastnjenje in upravičenje lastninskih razlik. Lastniki si sami postavijo državo za zaščito lastnine. Svobodni posameznik je naravni posameznik, ki je ali instrument zasebne lastnine – lahko je organizator proizvodnje ali pa zgolj lastnik delovne sile, ki svobodno privoli v položaj zgolj delavca brez zasebne lastnine nad sredstvi za proizvodnjo. Božje volje pri tem ne potrebuje. Tega Locke ne počne zato, ker bi bil ateist, saj v pismu o toleranci izvemo, da mora država tolerirati vse verske skupnosti, samo ateizma ne. Locke to ugotavlja zato, da razgradi temelje monarhije in fevdalizma v korist meščanstva in kapitalizma.

LITERATURA

- Christmas, John (1986): *Can Ownership be Justified by Natural Rights?* Philosophy and Public Affairs, Princeton University Press, let. 15, št. 2, str. 156–177.
- Gill, R. Emily (1983): *Property and Liberal Goals.* The Journal of Politics, Southern Political Science Association, let. 45, št. 3, str. 675–695.
- Hettinger, C. Edward (1989): *Justifying Intellectual Property.* V: *Philosophy and Public Affairs* Princeton University Press, vol. 18, št. 1, str. 31–52.
- Kramer H., Matthew (1997): *John Locke and the Origins of Private Property: Philosophical Explorations of Individualism, Community, and Equality.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Lamb, Robert (2010): *Liberty, Equality, and the Boundaries of Ownership: Thomas Paine's Theory of Property Rights.* The Review of Politics, Cambridge University Press, let. 72, št. 3, str. 483–511.
- Lustig, Andrew (1991): *Natural Law, Property, and Justice: The General Justification of Property in John Locke.* The Journal of Religious Ethics, Journal of Religious Ethics, let. 19, št. 2, str. 119–149.
- McClure, Kirstie M. (1996): *Judgins Rights. Lockean Politics and the Limits of Consent.* Cornell University Press, Ithaca, London.
- Olivercrona, Karl (1974): *Appropriation in the State of Nature: Locke on the Origin of Property.* Journal of the History of Ideas, The Johns Hopkins University Press, let. 35, št. 2, str. 211–230.
- Steiner, Hillel (1977): *The Natural Right to the Means of Production.* Philosophical Quarterly, Oxford University Press let. 27, št. 107, str. 41–49.
- Tully James (1993): *An approach to political philosophy: Locke in Contexts.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Waldron, Jeremy (1988): *The Right to Private Property.* Clarendon Press, Oxford.

VIRI

- Bibič, Adolf (1981): *Interesi in politika. Od kritike politične države k samoupravnemu pluralizmu.* Delavska enotnost, Ljubljana.

- Čavoški, Kosta (1978): "Predgovor." V: John Locke, Dve rasprave o vladi, kojima prethodi Patriarcha ser R. Filmera, a sledi Lockeovo Pismo o toleranciji. Mladost, Beograd.
- Feuerjan, Alan (2016): The Ideological Roots of the Oregon Standoff. *New York Times*, 16. januar.
- Figgis, John Neville (1965): *The Divine Right of Kings*. Harper & Row, New York, London.
- Filmer, Robert (2008): Patriarcha. Obramba naravne oblasti kraljev pred nenaravno svobodo ljudstva s teološkimi, racionalnimi, zgodovinskimi in pravnimi argumenti. Krtina, Ljubljana.
- Gough, John W. (2001): Družbena pogodba. Kritična študija njenega razvoja. Krtina, Ljubljana.
- Gramsci, Antonio (1977): *Quaderni del carcere*. Editione critica dell' Istituto Gramsci. Einaudi, Torino.
- Kanjuro Mrčela, Aleksandra (1999): Lastništvo in ekonomska demokracija. Znanstvena knjižnica FDV, Ljubljana.
- Laslett, Peter (1964): Introduction. V: John Locke, *Two Treaties of Government*. A critical edition. Cambridge, University Press. London, New York, Ibadan.
- Laski, Harold J. (1955): *Political thought in England. Locke to Bentham*. Oxford University Press, London, New York Toronto.
- Locke, John (1964): *Two Treaties of Government*. A critical edition. Cambridge, University Press. London, New York, Ibadan.
- Lukšič, Igor in Jernej Pikalo (2007): Uvod v zgodovino političnih idej. Sophia, Ljubljana.
- MacPherson, B. Crawford (1951): Locke on Capitalist Appropriation. *The Western Political Quarterly*, University of Utah, let. 4, št. 4, str. 550–566.
- Macpherson, Craford B. (2011): *The Political Theory of Possessive Individualism. Hobbes to Locke*. Oxford University Press, Oxford, New York.
- McBrayer, Justin P. (2016): This Land Is Your Land. Or Is It? *New York Times*, 5. Januar.
- Pikalo, Jernej (2010): Proučevanje zgodovine političnih idej: teorije in metode. *Javnost*, let. 17, str. 69–85.
- Pikalo, Jernej in Igor Lukšič (2013): Conceptions of Nature in the History of Political Thought. *Annales – Series historia et sociologia*, let. 23, št. 2, str. 191–202.
- Pribac, Igor (2001): "Vrnitev pogodbe." V: Gough, John W. (2001): Družbena pogodba. Kritična študija njenega razvoja. Krtina, Ljubljana.
- Rousseau, Jean Jacques (1993): Razprava o izvoru in temeljih neenakosti med ljudmi. ŠOU, Ljubljana.
- Wolf, Carissa, Peter Holley, Wesley Lowery (2016): Armed activists in Oregon touch off unpredictable chapter in land-use feud. *Washington Post*, 3. Januar.